

Izabela SAVICKIENĖ

Vytauto Didžiojo universitetas • Vytautas Magnus University

UNIVERSITETINIŲ STUDIJŲ KOKYBĖS VERTINIMO SISTEMOS PARAMETRAI

PARAMETERS OF HIGHER EDUCATION QUALITY ASSESSMENT SYSTEM AT UNIVERSITIES

SANTRAUKA

Straipsnyje analizuojama institucinio universitetinių studijų kokybės vertinimo sistema, pagrindžiami jos funkciniai, morfologiniai ir procesiniai parametrai. Pateikiama sistemos samprata ir aptariamas sistemų klasifikavimas. Apibūdinamos universitetinių studijų kokybės vertinimo sistemos informavimo, atskaitomybės, tobulinimo ir palyginamumo funkcijos. Analizuojant šios sistemos morfologinius parametrus, aptariamos vertinančioji ir vertinamoji posistemės. Siūlomi vertinimo sistemos etapai, apimantys procesinius parametrus. Tiriama universitetinių studijų kokybės vertinimo sistemos funkcionavimo aplinka.

PAGRINDINIŲ SĄVOKŲ APIBRĖŽIMAI

- *Funkciniai parametrai* – sistemos paskirtį, jos tikslus nusakantys ypatumai.
- *Morfologiniai parametrai* – sistemos sandarą apibūdinantys ypatumai, apimantys jos sudėtinius elementus.
- *Procesiniai parametrai* – sistemos procesų eiliškumą nusakantys ypatumai.
- *Sistema* – objektas, kurį sudaro du ar daugiau sudėtinių elementų, susietų tarpusavyje tam tikro pobūdžio ryšiais.
- *Universitetinių studijų kokybė* – sąlygų, suteikiamų asmens saviugdai universitete plėtoti ir kvalifikacijai įgyti, atitikimas apibrėžtiems reikalavimams (poreikiams).
- *Vertinimas* – tikslingas informacijos rinkimas, jos analizė, interpretavimas ir apibendrinimas siekiant priimti sprendimą.

ĮVADAS

Iki 2010 m. užsibrėžta sukurti vieningą Europos aukštojo mokslo erdvę. Siekiant šio tikslo, universitetuose būtina išplėtoti studijų kokybės vertinimo ir tobulinimo sistemą. Graco deklaracijoje (2003) nurodoma, kad universitetai privalo atlikti vidinį savo veiklų vertinimą, Bergeno komunikate (2005) akcentuojama, kad kokybės tobulinimas turėtų būti sistemingas, pagal apibrėžtus procesus, suderintus su išorinio kokybės užtikrinimo procedūromis.

Tokie siekiai aktualūs ir Lietuvoje. Su studijų kokybės vertinimu susijusios problemos ir jų sprendimo gali-

ABSTRACT

The article analyses the system of institutional quality assessment at universities and lays foundation to its functional, morphological and processual parameters. It also presents the concept of the system and discusses the distribution of systems into groups, defines information, accountability, improvement and benchmarking functions of higher education quality assessment system at universities. The discussion of morphological parameters of this system presents the assessing sub-system and the assessed sub-system. It also presents the functional environment of the quality assessment system at universities.

DEFINITIONS OF KEY WORDS

- *Functional parameters* – peculiarities which describe the purpose of the system and its objectives.
- *Morphological parameters* – peculiarities which describe the composition of the system and define its constituent elements.
- *Process parameters* – peculiarities which describe the order of priority of the processes, proceeding in the system.
- *System* – an object which consists of two or more constituent elements interrelated by certain links.
- *Higher education quality at universities* – conformance of opportunities provided to person's self-development and qualification acquisition at the university to the stated requirements (needs).
- *Assessment* – purposeful collection of information, its analysis, interpretation and generalisation, seeking to make a decision.

INTRODUCTION

The aim to create a common European higher education area up to 2010 calls for expanding the system of higher education quality assessment and development at universities. Gratz Declaration (2003) emphasises the necessity for universities to perform internal assessment of its activities. Bergen Communiqué (2005) highlights that quality development should be performed in a systematic way, according to the defined processes, cohered with external quality assurance procedures.

Such aspirations are relevant in Lithuania as well. Problems related with higher education quality assessment and their solution possibilities are reflected in the Education Guidelines for 2003–2012, which are relevant for the whole system of edu-

mybės atspindi ir *Švietimo gairėse 2003–2012 metams*, kur kalbama apie visą švietimo sistemą, todėl šiame dokumente iškeltos problemos svarbios ir aukštojo mokslo sektoriui. Čia teigiama, kad „šiuo metu Lietuva dar neturi patikimos švietimo kokybės vertinimo sistemos: matuojami, vertinami tik kai kurie atskirų sričių rezultatai, neretai tai daroma nenuosekliai, epizodiškai. Esamas švietimo vertinimas per mažai orientuotas į kokybės tobulinimą“ (*Švietimo gairės 2003–2012 metams*; 2002, p. 168). Dėl šių priežasčių pabrėžiama būtinybė ateityje vertinti ne tik veiklos rezultatus, bet ir analizuoti pažangą jų siekiant, išplėtoti pačių atliekamo vertinimo tradiciją, o jo rezultatus skelbti viešai ir jais pasinaudoti sudrant studijų kokybės tobulinimo planus. Akcentuojama, kad švietimo kokybės vertinimas privalėtų būti išsamus, objektyvus ir visapusiškas.

Ne viename Lietuvos universitete analizuojama dėstymo kokybė, tačiau nevykdomi sisteminiai studijų kokybės tyrimai instituciniu lygmeniu, o svarbiausia – trūksta metodologijos juos pagrįsti. Tad kyla problemnis klausimas, kurį siekiama spręsti šiame straipsnyje: kaip mokslškai pagrįsti institucinio universitetinių studijų kokybės vertinimo sistemos parametrus? Studijos apima daugybę sąlygų, suteikiamų asmens saviugdai plėtoti ir kvalifikacijai aukštojoje mokykloje įgyti, todėl studijų kokybės vertinimo sistemos parametrai turi būti susiję su šiomis sąlygomis ir jų analize.

Universitetinių studijų kokybės vertinimo sistemų pavyzdžiais galėtų būti Europos universitetų asociacijos ir JAV akreditavimo agentūrų taikomos sistemos. Jose akcentuojamos universitetinių studijų kokybės vertinimo kriterijų ir rodiklių sistemos, išorinio vertinimo procedūros, bet mažiau dėmesio skiriama vidinio institucinio vertinimo procesui ir funkcijoms, nes tuo jau turi rūpintis patys universitetai.

Šio straipsnio tikslas – pagrįsti institucinio universitetinių studijų kokybės vertinimo sistemos funkcinius, morfologinius ir procesinius parametrus. Mokslinio tyrimo metodai – literatūros analizė ir jos sisteminimas.

1 SISTEMOS SAMPRATA

Straipsnyje analizuojant studijų kokybės universitetuose vertinimą remiamasi sisteminiu požiūriu, kuris aptartas K. Bouldingo (1956), L. von Bertalanffy (1968), G. A. Cole (1990), V. Targamadzės (1996), T. Parsonso (1997), P. Zakarevičiaus (2002), R. C. Apfleby (2003) ir kitų autorių darbuose. Sisteminio požiūrio į studijų kokybės vertinimą pagrindimui visų pirma būtinas atsakymas į klausimą, kas yra sistema.

Sistema – tai planingas, taisyklingas išdėstymas, su tvarkymas, organizacija (Lietuvių enciklopedija, 1962; Lietuvių kalbos žodynas, 1981; Tarptautinių žodžių žodynas, 1999). Aukščiau minėti autoriai dažnai pabrėžia, kad sistema yra sudaryta iš sudėtinių elementų, tarpusavyje susietų tam tikro pobūdžio ryšiais. Teigiama, kad elementai sudaro vieningą visumą ir atlieka tikslingas funkcijas. Jei elementai yra materialūs, tuo atveju analizuojamos sistemos yra konkretūs materialūs objektai; jei elementai – žinios apie materialių elementų būseną, tai jų sudaroma sistema – reiškiniai, problemos. Sistemoms būdinga tai, kad jos dažnai yra kitos, didesnės sistemos sudėtinės dalys. Be to, kiekvieną sistemą, įeinančią į didesnę sistemą, sudaro mažesnės sistemos, vadinamos posis-

tion; therefore, issues identified there are applicable to the university sector as well. It is claimed that “at present Lithuania has no reliable system for education quality assessment: only some outcomes of separate areas are measured, and this is often done inconsistently and episodically. The current assessment of education is too little oriented to the development of quality” (*Švietimo gairės 2003–2012 metams*, 2002; p. 168). Due to this reason, the idea is emphasised that in the future it is necessary to assess not only activity outcomes but also to analyse progress to achieve them, expand a self-assessment tradition, announce the outcomes of (self-) assessment publicly and use them for higher education quality improvement planning. It is stressed that quality assessment should be comprehensive, impartial and thorough.

In most Lithuanian universities, the teaching quality has been analysed, however, a systematic higher education quality research has not been performed on the institutional level and, what is most important, there is lack of methodology grounding for this type of research. A problem question arises which is being solved in this article: how to scientifically ground the parameters peculiar to institutional higher education quality assessment system at universities? Higher education involves a number of opportunities provided for person's self-development and qualification acquisition at universities; therefore, parameters of higher education quality assessment system should be related to the definition of these opportunities and their analysis.

Systems applied by the European University Association and the USA accreditation agencies can serve as examples of higher education quality assessment systems. They focus on quality assessment criteria and indicator systems as well as external review procedures, but less attention is paid to internal institutional assessment process and functions, as it should be the concern of the universities themselves.

The purpose of this article is to substantiate functional, morphological and processual parameters of institutional higher education quality assessment system at universities. Scientific research methods are literature analysis and systematization.

1 THE CONCEPT OF THE SYSTEM

The analysis of the system of higher education quality assessment has been based on a systematic approach, discussed by K. Boulding (1956), L. von Bertalanffy (1968), G. A. Cole (1990), V. Targamadzė (1996), T. Parsons (1997), P. Zakarevičius (2002), R. C. Apfleby (2003) and other authors. The substantiation of the systematic approach to higher education quality assessment, first of all, requires the answer to the question “what is a system?”.

It is a planning and right arrangement, exposition, organization (Lietuvių enciklopedija, 1962; Lietuvių kalbos žodynas, 1981; Tarptautinių žodžių žodynas, 1999). The above mentioned authors stress that a system is comprised of constituent elements, inter-related with each other by certain relations. It is stated that the elements create a unifying totality and perform purposeful functions. If its elements are material, then the analysed systems are concrete material objects; if the elements consist of knowledge about the state of material elements, then the created system is phenomena and problems. The systems have a characteristic to be the constituent elements of another, a larger system. Besides, every system included in a larger system consists of smaller systems called sub-systems. It is possible to state that a system is an object consisting of two or more constituents interrelated by certain links.

temėmis. Tad galima teigti, kad sistema – objektas, kurį sudaro du ir daugiau sudėtinųjų elementų, tarpusavyje susietų tam tikro pobūdžio ryšiais.

Sistemos skirstomos į grupes: pagal visos sistemos bendrąsias savybes skiriamos valdomos ir nevaldomos sistemos; pagal apimtį – didelės (sudarytos iš posistemų) ir mažos; pagal sistemos elementų ir jų ryšių sudėtingumą – sudėtingos (joms būdingas įvairių tarpusavyje susijusių modelių kompleksas) ir nesudėtingos; pagal sandarą – gyvų objektų (tarp jų atskirą vietą užima sistemos sudarytos iš žmonių ir jų grupių, kurios vadinamos socialinėmis sistemomis) ir negyvų objektų; pagal sistemos santykį su aplinka – atviros (sąveikaujantios su aplinka) ir uždarnos (nesąveikaujantios su aplinka); pagal sistemos kaitą laike – statiškos (nekintančios laike) ir dinaminės (kintančios laike); pagal sistemos vystymosi numatymo galimybes – stichiškos (nenumatomas jų kitimas), tikimybinės (kitimą galima prognozuoti) ir determinuotos (apibrėžtas, aiškūs kitimas); pagal sistemos reakciją į aplinkos poveikius – organinės (lanksčios, gana greitai reaguojančios į aplinkos poveikius) ir mechaninės (nepasižyminčios lankstumu).

Atsižvelgiant į išvardytus sistemų bruožus, universitetinių studijų kokybės vertinimo sistemai taip pat galima priskirti tam tikras savybes. Ši sistema yra:

- Socialinė – sistemoje veikia žmonės ir jų grupės: universiteto akademinė bendruomenė ir visuomenė plačiaja prasme.

- Didelės apimties – ją sudaro daug įvairių sudėtinųjų elementų: dimensijos, kriterijai, rodikliai, jų pagrindu vertinimą atliekantys asmenys, vertinimo proceso sudėtinės dalys ir pan. Kuo labiau vertinimo sistema plėtojama, tuo ji darosi didesnė, ypač – vertinimo kriterijų atžvilgiu. Siekiant kuo išsamiau išanalizuoti universitetinių studijų kokybę reikia apimti daugiau vertinimo kriterijų, o dėl šios priežasties vertinimo sistemos apimtis labai padidėja.

- Sudėtinga – nėra paprasta nustatyti šios sistemos struktūrą ir joje vykstančius procesus. Jos funkcionavimo dėsninumus ir ypatybes galima nustatyti tik taikant mokslinius metodus, pasitelkus įvairių asmenų pastangas. Išsamus vertinimas turėtų būti atliktas taikant apklausos, stebėjimo, dokumentų analizės ir kitus metodus. Vertinimo procese turėtų dalyvauti universiteto administracija, dėstytojai, studentai, absolventai, darbdaviai ir kitos visuomenės grupės.

- Dinaminė – ši sistema kinta laike, jos viduje vyksta daug įvairiausių procesų. Universitetinių studijų vertinimą sudaro keli etapai, o kiekvienam iš jų būdingi saviti procesai.

- Atvira – vertinimo sistema susieta su universiteta supančia išorine aplinka, nes iš jos gauna vertinimo užsakymą, jį įgyvendina, o po to aplinką supažindina su vertinimo rezultatais. Tokiu būdu vyksta informacijos kaita. Vertinimo sistema susijusi ir su universiteto viduje vykstančiais procesais. Ši sistema reaguoja į abiejų aplinkų poveikį ir atsižvelgiant į tai koreguojamas vertinimo procesas, kriterijai, ir pan.

- Tikslinga – sistema funkcionuoja remdamasi nustatytais tikslais ir siekdama įgyvendinti studijų kokybės tobulinimą, atskaitomybę už atliekamą veiklą ir visuomenės informavimą.

- Valdoma – vertinimo procesai yra tiksliai apibrėžti, jų pagrindu reguliuojamas sistemos funkcionavimas. Be to, kai sistema valdoma, joje egzistuoja valdančioji ir valdomoji posistemės.

Systems are divided into groups: according to the general peculiarities of the whole system, it is divided into the systems with formulated and unformulated purposes, manageable and unmanageable systems; according to the scope – large (comprised of sub-systems) and small; according to the complexity of the system elements and their relationship – complicated (peculiar of a set of various inter-related models) and uncomplicated; according to the composition – animate (including the systems made up of people and their groups, which are called social systems) and inanimate; according to the relation of the system to the setting – open (interacting with the setting) and close (not interacting); according to the system change in time – static (not changing in time) and dynamic (changing in time); according to the possibility to foresee the system's development – spontaneous (their development is unforeseen), stochastic (it is possible to forecast their development) and determined (defined clear development); according to the reaction of the system to the impact of the environment – organic (flexible, reacting to the impact of the environment fast) and mechanical (not characterised by flexibility).

Taking into account such features of systems, higher education quality assessment system at universities can be characterised by certain peculiarities; according to them, this system is as follows:

- Social – the system is run by people and their groups: university academic community and society in its broadest sense.

- Large – it is comprised of various constituent elements: dimensions, criteria, indicators, persons performing assessment accordingly, constituent parts of the assessment process itself, and etc. The more the system is developed, the larger it becomes, particularly, with regard to the assessment criteria. The more in-depth analysis of higher education quality is aimed at, the more defined assessment criteria should be; thus causing the increase of the assessment system.

- Complicated – it is difficult to determine the structure of this system and ongoing processes. Regularities of its functioning and its peculiarities can be determined only with the use of scientific methods and combining the efforts of various persons. A comprehensive assessment should be performed applying interview, observation, data analysis and other methods. University administration, teachers, students, graduates, employers and other societal groups should participate in the assessment.

- Dynamic – this system changes in time, a number of various processes are in progress there. Higher education assessment consists of different stages peculiar to various ongoing processes.

- Open – assessment system is related to external environment, as it gets the request for the assessment from the environment, it realises this request and presents the assessment outcomes to the environment. This way the exchange of information happens. The assessment system is related to the processes happening within the university and with the university setting. This system reacts to the impact of both the settings and, taking this into account, the assessment process, criteria and etc. are corrected.

- Purposeful – system functions according to the set objectives and implements them: assessment seeks to achieve higher education quality development, accountability for the performed activity and informing the society.

- Manageable – assessment processes are clearly defined and on this basis the functioning of the system is regulated. Furthermore, when the system is manageable there are subordinate and superordinate sub-systems existing in it.

- Determinuota – vertinimo sistemos tobulinimas yra apibrėžtas: sistemą reikia tobulinti po kiekvieno vertinimo ciklo atsižvelgiant į gautus vertinimo rezultatus, vertinime dalyvaujančių asmenų pastebėjimus ir pan.

V. Targamadžė (1996) teigia, kad sistemas analizuojantys autoriai didelį dėmesį skiria sistemos funkcijoms, struktūrai ir funkcionavimo aplinkai. P. Zakarevičius, J. Kvedaravičius ir T. Augustauskas (2004) įvardija tris sistemos pagrindines charakteristikas: funkcinę (sistemos funkcijos), morfologinę (sistemos sandara), ir procesinę (sistemoje vykstantys procesai). Atsižvelgiant į tai, kad charakteristikos labiau tinkamos žmonių, o ne reiškinių ar sistemų apibūdinimui, šiame straipsnyje vartojama sąvoka *parametrai*.

2 FUNKCINIAI SISTEMOS PARAMETRAI

Funkciniai parametrai apibūdina tai, ką sistema apima, kokia veikla ji užsiima, kitaip tariant, kokias funkcijas ji atlieka. Pagrindines sistemos funkcijas išryškina jos paskirtis ir tikslai. Universitetinių studijų kokybės vertinimo sistemos pagrindinė funkcija – tikslingas informacijos rinkimas, analizė, interpretavimas ir apibendrinimas, o su tuo susijusios ir kitos jos funkcijos, kurias L. Harvey (1999) yra suskirstęs į 3 pagrindines grupes: atskaitomybė už atliekamą veiklą, visuomenės informavimas ir studijų kokybės tobulinimas.

Atskaitomybė reikalinga tam, kad išoriniams finansuotojams (vyriausybei, rėmėjams ir kt. institucijoms bei asmenims) būtų įrodyta, kad pinigai leidžiami tinkamai. Atsiskaityti reikia ir dėl to, kad paaiškėtų, kaip laikomasi aukštojo mokslo sektoriaus principų, ar nuo jų nenuostama. Būtina atsiskaityti ir visai universiteto bendruomenei, kad ji turėtų galimybę pasitikrinti ir tuo pačiu įsitikinti, jog neišklysta iš „aukštos akademinės kultūros kelio“ (L. Kraujutaitytė, 2002; p. 239). Atskaitomybė studentams parodo, ar jiems sudaromos tinkamos sąlygos įgyti išsilavinimą. R. Stake ir E. J. Cisneros-Cohernour (2004) akcentuoja, kad iš atskaitomybės matyti, ar daroma tai, kas tiesiogiai ar netiesiogiai pažadėta.

Jei kokybės vertinimo funkcija – informavimas, vadinasi, jo rezultatais naudojamosi teikiant informaciją finansuotojams arba būsimiems vartotojams (L. Harvey, 1999). Pirmiesiems vertinimo rezultatai reikalingi tam, kad jie galėtų priimti sprendimus dėl lėšų paskirstymo, o antrieiems toji informacija reikalinga apsispręsti, ar jiems verta pasirinkti tam tikrą universitetą. Žinoma, galima informuoti ne tik šias dvi, bet ir kitas visuomenės grupes arba universiteto bendruomenę. Visuomenės informavimo ir atskaitomybės funkcijos glaudžiai tarpusavyje susijusios, todėl jei, pavyzdžiui, vertinimo sistema projektuojama taip, kad apimtų atskaitomybės funkciją, galima prognozuoti, kad ji galės atlikti ir informavimo funkciją.

Tobulinimas apima kokybės užtikrinimą ir jis studijų kokybės vertinimo sistemos funkcija tampa tokiu atveju, kai vertinimo rezultatai parodo, ką vėta gerinti. Po to svarbu numatyti, kokiomis priemonėmis tai bus daroma ir kam tai bus naudinga. Jei aiškiai atsakoma į šiuos klausimus, tai galima tikėtis, kad pasitelkus vertinimą tikrai patobulės aukštojo mokslo kokybė. Tokiu atveju bus ne tik surinkta informacija apie studijų kokybę, bet vertinimo išvados bus pasinaudota ir tą kokybę gerinant.

- Determined – assessment system development is defined: the system needs to be improved after each assessment cycle, according to the obtained assessment outcomes, remarks received from the assessment process participants, and etc.

V. Targamadžė (1996) states that the authors who analyse the systems focus their attention on system functions, structure and their functioning setting. P. Zakarevičius, J. Kvedaravičius and T. Augustauskas (2004) name three key characteristics of the system: functional (functions of the system), morphological (structure of the system), and process (processes prevailing in the system). Taking into account that characteristics are more appropriate to define human beings than phenomena or systems, in this article the concept *parameters* is used.

2 SYSTEM FUNCTIONAL PARAMETERS

Functional parameters describe what is performed by the system, which activity is pursued, in other words, which functions are carried out. Key functions of a system are highlighted by its purpose and objectives. The key function of the system of higher education quality assessment is a purposeful collection of information, its analysis, interpretation and generalising, while performing this, other functions are carried out, distinguished by L. Harvey (1999) into three main groups: accountability for the performed activity, informing the society and study quality improvement.

Accountability serves for providing evidence to the external financial bodies (government, stakeholders and other institutions and persons) that the financial resources are used properly. It is necessary to account because of one more reason: to see if the principles of higher education sector are maintained. Apart from that, it is important to report progress to the whole university community, so that it could check and make sure that “trends of high academic culture are followed” (L. Kraujutaitytė, 2002; p. 239). Accountability proves the students that proper conditions are created for them to acquire education. R. Stake and E. J. Cisneros-Cohernour (2004) emphasise that due to accountability it becomes clear – directly and indirectly – if the institution performs what it has promised to perform.

If quality assessment function is informing, it means that its results are used to provide information to financial parties or prospective costumers (L. Harvey, 1999). The former need assessment outcomes to make decisions with regard to allocation of resources, the latter need this information to decide if it is worth choosing a particular university. Of course, it is possible to inform not only these two but also other groups of the society or university community. Informing the society and accountability functions are closely inter-related; therefore, if, for instance, the assessment system is designed to be consistent with accountability function it is possible to assume that it will be able to perform the informing function as well.

Improvement includes quality assurance and it becomes the function of higher education quality assessment system in that case if the assessment outcomes help to reveal the areas that need to be improved. After that it is important to determine the improvement measures and to define the target group the improvement will be geared to. If these questions are clearly answered, then it is possible to hope that the assessment really aims at improving higher education quality. In such a case not only information about higher education quality will be collected, but the assessment conclusions will be used to improve it.

L. Harvey (1997) teigia, kad universitetams svarbu sugebėti įgyvendinti politinius atskaitomybės reikalavimus, keliamus išorinių kokybės agentūrų, todėl dažnai aukštosiose mokyklose vertinant studijų kokybę didžiausias dėmesys kreipiamas į atskaitomybę, o tik po to – į kokybės tobulinimą. Autorius mano, kad reikėtų labiau vertinti, kas ir kaip buvo pagerinta aukštojoje mokykloje, mažiau analizuoti studijų sąlygas, tačiau labiau akcentuoti, kas padaryta, kad tos sąlygos universitete pagerėtų. Toks požiūris priimtinas, kai studijų kokybė nuolat vertinama. Tuomet galima analizuoti, kas ir kaip pakito. Tačiau jei sistemingo vertinimo nebuvo, tai jį atliekant pirmą kartą derėtų išanalizuoti, kokios yra studijų sąlygos, jų rezultatai ir pan., o tik po to stebėti, ar jie gerėja.

Aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo agentūros dažnai deklaruoja dar vieną kokybės vertinimo funkciją – palyginamumą. Tokio vertinimo metu surenkama informacija apie atskirų universitetų pasiekimus, jų pažangą, ir gauti rezultatai lyginami tarpusavyje, kad būtų nustatyta, kas pasiekta tam tikrame universitete kitų aukštųjų mokyklų atžvilgiu.

Taigi universitetinių studijų kokybės vertinimo sistema galėtų būti pritaikyta atlikti įvairias funkcijas: atskaitomybės – kai universiteto bendruomenė ar visuomenės grupės supažindinamos, kaip studijų kokybės būklė atitinka užsibrėžtus siekius; informavimo – kai viešai skelbiama informacija apie studijų sąlygas universitete; palyginamumo – kai pasitelkus šią sistemą vertinimas atliekamas keliuose universitetuose, o duomenys lyginami tarpusavyje; tobulinimo – kai vertinimo rezultatai pasinaudojama studijų kokybei gerinti. Pirmosios dvi funkcijos susijusios su universiteto išorine aplinka (atsiskaitoma ir informuojama visuomenė) arba jo vidine aplinka (atsiskaitoma ir informuojama universiteto bendruomenė). Palyginamumo funkcija siejama su išore, kai tarpusavyje lyginami universitetų pasiekimai atsižvelgiant į nustatytą standartą. Tobulinimo funkcija apima universiteto vidinę aplinką.

3 MORFOLOGINIAI SISTEMOS PARAMETRAI

Morfologiniai parametrai nusako sistemos sandarą, kurią analizuojant pirmiausiai būtina apibrėžti jos sudėtinius elementus. Pastaruosius galima sugrupuoti ir tarp jų nustatyti ryšius, nes sistemos esmė – elementų ir jų grupių (posistemiu) jungimasis į visumą tam tikro pobūdžio ryšiais. Posistemės dažniausiai skirstomos pagal jų funkcinę paskirtį (R. Ginevičius, 1996; A. Seilius, 1998) ir elementų pavaldumą vienas kitam (R. Ginevičius, 1996; V. Targamadžė, 1996; A. Seilius, 1998; P. Zakarevičius, 2002). Remiantis pirmuoju požiūriu, funkcinės struktūros sudaromos aiškiai apibrėžtiems uždaviniams spręsti. Pagal antrąjį požiūrį, analizuojant elementų pavaldumą, skiriamos trys struktūrų klasės: *hierarchinės* – jose egzistuoja bent viena valdanti ir bent viena pavaldi posistemė, o kiekviena pavaldi posistemė turi ryšį tik su viena valdančiąja posisteme; *daugiaryšės* – kiekvienas tokių struktūrų sistemos elementas susijęs su visais kitais elementais; *mišrios* – hierarchinių ir daugiarypių struktūros junginiai. Pagrindinis valdančiosios sistemos uždavinys – „nustatyti reikalingą sistemos judėjimo kryptį ir realizuoti šį judėjimą“ (J. Kvedaravičius, 2000; p. 100).

L. Harvey (1997) claims that universities should be able to perform political accountability requirements which are raised by external quality agencies; therefore, while assessing the quality at higher education institutions often most attention is focused on accountability, and only then to quality improvement. The author suggests that assessment should be more based on the analysis of what and how has been improved, reviewing not only opportunities for studies, but emphasising what has been done to improve those opportunities. However, such an approach is applicable when higher education quality is assessed constantly. Then it is possible to analyse what has improved and how. But if systematic assessment is not performed, then organising it for the first time higher education opportunities, outcomes and similar issues should be analysed, and later they should be observed with regard to their improvement.

Higher education quality assurance agencies often declare one more function of quality assessment, i.e. benchmarking. During such assessment information about university achievement and advancement is collected and compared to what has been achieved at other higher education institutions.

Thus, higher education quality assessment system at universities can be adapted to perform various functions: accountability – when the university community or societal groups are presented with the information if higher education quality is adequate to the set purposes; informing – when information about higher education opportunities is made public; benchmarking – when assessment is performed in some universities according to this system, and the results are compared; improvement – when assessment outcomes are used for study quality improvement. The first two functions are directed to the external (it is accounted to the society and the society is informed) or internal setting of the university (it is accounted to the university community and the community is informed). A benchmarking function is directed outwards when achievements of various universities are collated and compared to the set standard. An improvement function is directed to the internal university setting.

3 SYSTEM MORPHOLOGICAL PARAMETERS

Morphological parameters define the composition of the system, thus analysing it, first, it is necessary to define its constituent elements. The latter can be grouped and correlations can be determined as the key point of the system is linking the elements and their groups (sub-systems) into one totality by certain links. Sub-systems are often divided by their functional purpose (R. Ginevičius, 1996; A. Seilius, 1998) and subordination of the elements to one another (R. Ginevičius, 1996; V. Targamadžė, 1996; A. Seilius, 1998; P. Zakarevičius, 2002). According to the first approach, functional structures are created to perform certain well-defined tasks. Analysing element subordination three structural classes are distinguished: *hierarchical* – where there is at least one super-ordinate and one subordinate sub-systems, and every subordinate system has links with only one super-ordinate sub-system; *multilink* – when every element of the system has links with all other elements; *mixed* – combination of hierarchical and multilink structures. The main objective of a super-ordinate system is to “determine the necessary direction of the system development and realise this development” (J. Kvedaravičius, 2000; p. 100).

Analizuojant posistemų ryšius, būtina nustatyti parametrus, nusakančius tų ryšių turinį ir pobūdį. „Turinio požiūriu, ryšius charakterizuoja substancija, kuri juda ryšių kanalais tarp sistemos elementų. Jie būna daiktiniai (medžiaginiai), energetiniai ir informaciniai. Pagal pobūdį ryšiai skirstomi į tiesioginius, grįžtamuosius ir neutralius. Tiesioginiai ryšiai – medžiagos, energijos, informacijos perdavimas iš vieno elemento į kitą; grįžtamieji ryšiai – tiesioginių ryšių keliu gautos ir perdirtos arba įvertintos substancijos gražinimas; neutralūs ryšiai – perduodama iš elemento į elementą substancija neturi jokios įtakos sistemos funkcionavimui“ (P. Zakarevičius, 2002; p. 79).

Atsižvelgiant į morfologinius parametrus, galima teigti, kad universitetinių studijų kokybės vertinimo sistemą sudaro dvi posistemės: vertinančioji ir vertinamoji. Funkciniu požiūriu pirmosios posistemės pagrindinis uždavinys – vertinti, t. y. rinkti informaciją, ją interpretuoti ir apibendrinti. Galimas vertinamosios posistemės uždavinys – informacijos teikimas. Vertinančiajai posistemėi priklauso vertintojai, vertinamajai – vertinimo objektas, kuris šiuo atveju – studijų kokybė, apibūdinama dimensijomis, vertinimo kriterijais ir rodikliais.

Pavaldumo požiūriu vertinančioji posistemė yra valdanti, o vertinamoji būna jai pavaldi. Toks santykis būdingas hierarchinei struktūrai (žr. 1 pav.). Tačiau atskirai analizuojant vertinamosios ir vertinančiosios posistemų ryšius, pastebimi daugiaryšės struktūroms būdingi bruožai. Vertinančiajai posistemėi paprastai priklauso keletas vertintojų, kurių kiekvienas turi ryšį su visais kitais, bet nė vienas jų negali tik valdyti ar būti tik valdomas (žr. 2 pav.).

Vertinamoji posistemė sudaryta iš studijų kokybės dimensijų, kurios analizuojamos remiantis vertinimo kriterijais. Dimensijos siejasi viena su kita, kriterijai taip pat tarpusavyje susiję, bet nė vienas elementas nėra tik valdantis arba tik valdomas (žr. 3 pav.). Pavaldumo požiūriu universitetinių studijų kokybės vertinimo sistemai būdingos hierarchinės ir daugiaryšės struktūros, o tai rodo, kad vertinimo sistema pasižymi mišria struktūra.

Studijų kokybės dimensijų apibūdinimas priklauso nuo pasirinktos kokybės koncepcijos: kokybė kaip išskirtinumas, tobulumas, trūkumų nebuvimas, atitikimas tikslui, ekonominis naudingumas, pasikeitimas, sėkminga veikla, atitikimas reikalavimams arba vartotojų poreikių tenkinimas. Koncepcijų atskyrimas viena nuo kitos – sąlyginis dalykas, kuris praktikoje retai įgyvendinamas. Dvi dažniausiai taikomos ir glaudžiai susijusios koncepcijos – kokybė kaip atitikimas reikalavimams ir kokybė kaip atitikimas vartotojų poreikiams. Jų sąsaja rodo, kad universitetinių studijų kokybė priklauso nuo to, ar ji ati-

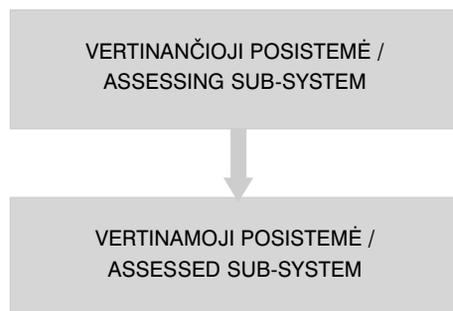
Analysing the relations between sub-systems it is necessary to determine the parameters which define the content and nature of this relationship. “With regard to the content, the relationships are characterised by the substance which moves through the relationship channels among the system elements. They may be material, energetic and informational. According to the nature, relationships are divided into direct, feedback and neutral. Direct relationship is when the material, energy, and information is transmitted from one element to another; feedback relationship is processing the information obtained through direct relation channels or returning of the assessed substance; neutral relations is when the substance transmitted from one element to another has no impact upon the functioning of the system” (P. Zakarevičius, 2002, p. 79).

Taking into account the morphological parameters, higher education quality assessment system consists of two sub-systems: assessing and assessed. From the functional point of view, the main objective of the first sub-system is to assess, i.e., to collect information, interpret it and generalise. Information provision is a possible objective of the assessed sub-system. The former sub-system includes experts, the latter – an assessment object which in this case is higher education quality, defined by dimensions, assessment criteria and indicators.

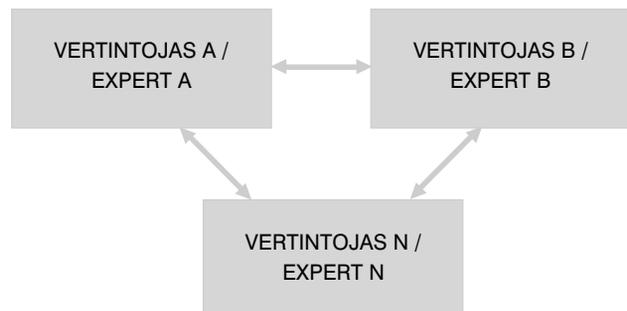
From the point of view of subordination, the assessing sub-system is managing, whereas the assessed system is subordinate to it. Such a principle of subordination is peculiar to hierarchical structures (see Fig. 1). However, analysing the relationships of the assessing and assessed sub-systems separately, features peculiar to multilink structures can be noticed. The assessing sub-system generally includes several experts related to each other, but each of them is neither super-ordinate nor subordinate (see Fig. 2).

The assessed sub-system is created of higher education quality dimensions which are analysed according to the assessment criteria. Dimensions are related to each other, criteria are also interrelated; however, neither element is super-ordinate nor subordinate (see Fig. 3). From the point of view of subordination, higher education quality assessment system is peculiar of hierarchic and multilink structure which shows that assessment system has a mixed structure.

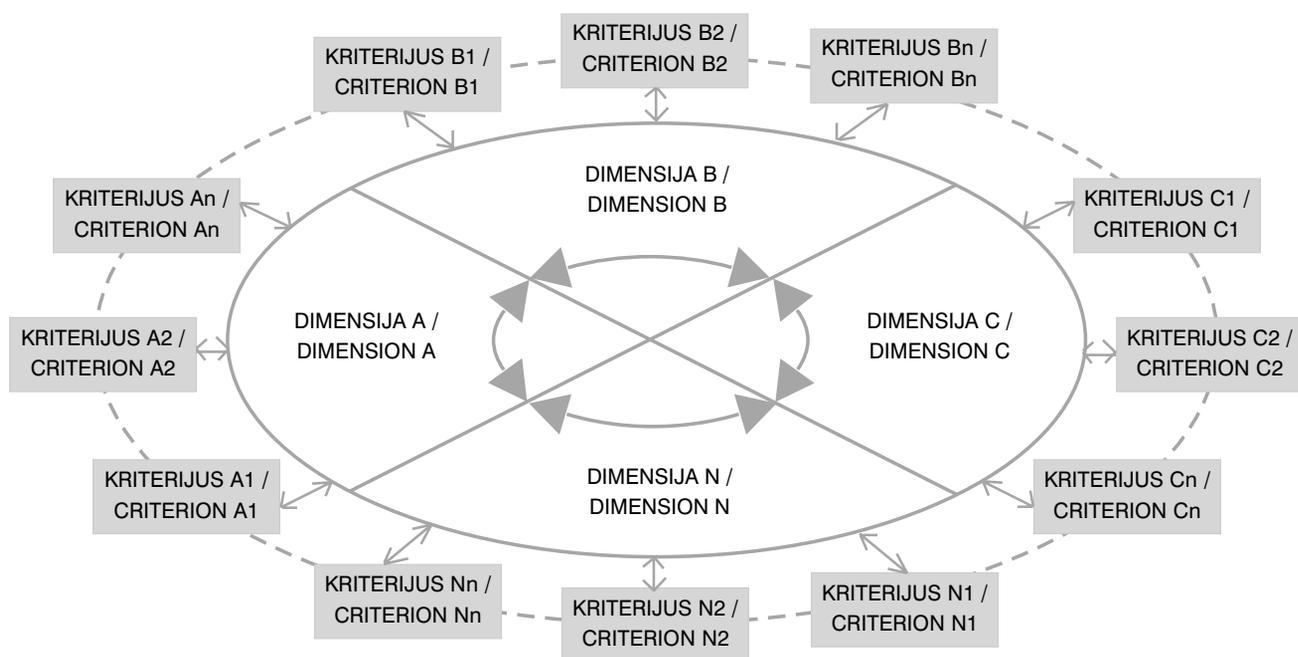
The description of higher education quality dimensions depends on the chosen quality conception: quality as exception, perfection, zero defects, fitness for purpose, value for money, transformation, successful performance, conformance to requirements or conformance to consumer needs. Separation of conceptions from each other is a relative matter which is rarely realised in real life. Two most often applied and closely related conceptions are quality as conformance to require-

1 pav. Vertinimo posistemų pavaldumas viena kitai
Fig. 1. Subordination of assessment sub-systems to each other

2 pav. Ryšiai tarp vertinančiosios posistemės elementų
Fig. 2. Relations between the elements of the assessing system

3 pav. Ryšiai tarp vertinamosios posistemės elementų
Fig. 3. Relationship between the elements of the assessed sub-system

tinka išsamiai ir aiškiai suformuluotus reikalavimus, tenkinančius vartotojų poreikius. Apibūdinti reikalavimus gali universiteto administracija, dėstytojai, studentai, absolventai, darbdaviai, profesinės organizacijos, tyrėjai, finansuojančios ir vyriausybines institucijos bei kiti socialiniai partneriai ar visuomenės grupės.

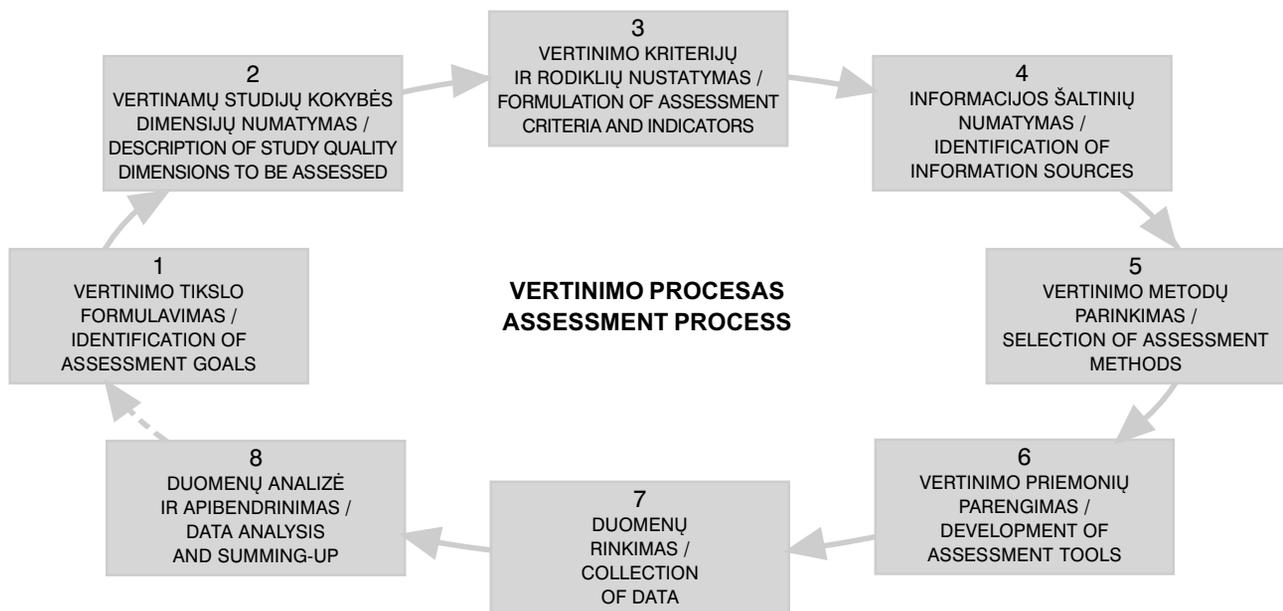
Dviejų koncepcijų derinimas sąlygoja, kad studijų kokybės dimensijos – universiteto veiklos sritys, atitinkančios apibrėžtus reikalavimus ir lemiančios studijuojančio asmens saviugdą bei įgyjamą kvalifikaciją. Veiklos sričių atitikimas reikalavimams gali būti nustatomas remiantis vertinimo kriterijais ir rodikliais. Pastarųjų apibūdinimas priklauso nuo pasirinkto vertinimo modelio, tarp jų išsamumu ir universalumu pasižymi CIPP modelis, apimantis studijų kontekstą (angl. *C – context*), indėlius (angl. *I – input*), procesus (angl. *P – process*) ir produktus (angl. *P – product*). Kiekvienai studijų kokybės dimensijai gali būti pasirinkti konteksto, indėlių, proceso ir produktų vertinimo kriterijai. Pavyzdžiui, *studentų priėmimo ir paramos jiems organizavimo* dimensijos kontekstą apimi studentams sudarytos galimybės konsultuotis su dėstytojais ir administracija; indėlius – atrankos į studijas kriterijų tinkamumas ir informacijos apie studijas pakankamumas; procesus – informacijos apie studijavimo sąlygas būsimiems studentams sklaida ir studijų formų taikymo lankstumas; produktus – akademinio krūvio paskirstymo optimalumas.

Turinio požiūriu tarp universitetinių studijų kokybės vertinimo sistemos vertinančiosios ir vertinamosios posistemų bei jų viduje veikia informaciniai ryšiai, kurie pagal savo pobūdį yra grįžtamieji. Siekdami gauti informaciją apie vertinimo objektą, vertintojai naudojami tam tikrais vertinimo metodais (dokumentų analize, apklausa arba stebėjimu) ir informacijos šaltiniais. Pastarieji gali būti daiktiniai – dokumentai, įrenginiai, patalpos ir panašiai; ir žmoniškieji – universiteto bendruo-

ments and consumer needs. The link between them means that higher education quality depends on whether it meets comprehensive and proper requirements that express consumer needs. Requirements can be defined by the university administration, teachers, students, employers, professional organisations, researchers, financing and governmental organisations and other social partners or societal groups.

The compatibility of two conceptions implies that higher education quality dimensions are university activity areas, congruent with the well-defined requirements and determining the self-development of the studying person and the acquired qualification. Adequacy of the activity areas to the requirements can be determined by the assessment criteria and indicators. The description of the latter depends on the chosen assessment model; among them CIPP model singles out by its comprehensiveness and universal nature, including higher education context (C), input (I), processes (P) and products (P). Context, input, process and product assessment criteria can be chosen for each higher education quality dimension. For instance, the context of the dimension “organisation of student enrolment and support” marks the opportunities created for students to have consultations with teachers and administration; input – suitability of student selection to studies criteria and sufficiency of information about studies; processes – spread of information about study conditions for the prospective students and flexibility of the use of study forms; products – optimal distribution of academic load.

With regard to content, in higher education quality assessment system there exist information links between the assessing and assessed sub-systems and within them, which can be feedback relations by their nature. Aiming at acquiring information about the object of assessment, experts use certain assessment methods (document analysis, survey or observation) and information sources. The latter can be material – documents, equipment, premises and similar; and hu-

4 pav. Vertinimo proceso etapai
Fig. 4. Stages of assessment process

menės nariai arba išorinei aplinkai priklausantys asmenys – absolventai, darbdaviai ir kiti. Pavyzdžiui, vertintojai, naudodamiesi anketine apklausa, renka informaciją apie tarptautinių ryšių naudingumą. Šiuo atveju informacijos šaltiniai gali būti universiteto studentai ir dėstytojai, kurie vertintojams pateikia grįžtamąjį ryšį apie tarptautinių ryšių naudingumą jų akademinėje veikloje.

man – members of university community, or persons who belong to the external setting, i.e. graduates, employers and etc. For instance, experts use a questionnaire survey and collect information about the benefit of international relationships. In this case information sources can be university students and teachers who present the experts the feedback about the usefulness of international relations in their academic activity.

4 PROCESINIAI SISTEMOS PARAMETRAI IR FUNKCIONAVIMO APLINKA

Procesiniai parametrai apima procesus, vykstančius tam tikroje sistemoje. Jie turi būti tarpusavyje susiję ir harmoningai funkcionuoti (S. Karapetrovicus ir W. Willbornas, 1998, 2000). Siekiant procesus apibūdinti būtina nustatyti jų turinį sistemoje ir jų pobūdį (medžiaginiai, energiniai ir informaciniai procesai), apibrėžti tuos, kurie yra sąlyginai autonomiški ir juos išanalizuoti, kad būtų nustatyti ten sąveikaujantys sistemos elementai ir atskiros proceso eigos dalys. Išanalizavusi organizacijos veiklos įvertinimo sistemą, G. Slatkevičienė (2001) teigia, kad tai – informacinė sistema. Universitetinių studijų kokybės vertinimo sistema yra tokio paties pobūdžio, o vertinimas – ciklinis procesas, kuris kartojamas pasibaigus visiems etapams, nes studijų kokybė privalo būti tiriama nuolat. Šiam procesui būdingi tokie etapai: vertinimo tikslo įvardijimas, studijų kokybės dimensijų apibūdinimas, vertinimo kriterijų ir rodiklių nustatymas, informacijos šaltinių numatymas, vertinimo metodų parinkimas, vertinimo priemonių parengimas, duomenų rinkimas, jų analizė ir apibendrinimas. Vertinimo procesas, susidedantis iš aštuonių etapų, pavaizduotas 4 paveiksle.

4 SYSTEM PROCESSUAL PARAMETERS AND FUNCTIONING SETTING

Process parameters include processes ongoing in the system. They should be interrelated and function in a harmonious way (Karapetrovic, Willborn, 1998). Defining the processes, it is necessary to determine the content and nature of the processes happening within the system (material, energetic and informational processes), to define relatively autonomous processes and analyse them, identifying the elements participating in the system and separate parts of the process. G. Slatkevičienė (2001), analysing the system of organisational activity assessment, claims that it is an information system. Higher education quality assessment system at universities is of the same nature, whereas the assessment is a cyclic process which is repeated after all the stages have ended, as higher education quality should be researched consistently. This process is characteristic of the following stages: identification of assessment goals, description of quality dimensions, formulation of assessment criteria and quality indicators, identification of information resources, selection of assessment methods, development of assessment techniques, collection of data, its analysis and summing-up. Assessment process, designed of eight stages, is illustrated in Figure 4.

Vertinimas turėtų būti pagrįstas tam tikrais principais. Remiantis H. Simons (2002), galima įvardinti šiuos principus:

- Komandinio darbo svarba. Reikia sukurti tokią bendradarbiavimo kultūrą universitete, kad kiekvienas bendruomenės narys palaikytų šį procesą, neliktų izoliuotas ir prisiimtų bendrą atsakomybę. Visi turėtų siekti tam tikro indėlio į šį procesą – jį organizuodami, įgyvendindami, išsakydami savo nuomonę, pasinaudodami vertinimo rezultatais ir pan.

- Vertinimui svarbūs žmogiškieji ir laiko ištekliai. Jei siekiama, kad vertinimas taptų nuolatinio procesu, jį reikia planuoti taip, kad jis nepareikalautų per daug laiko sąnaudų, kad neatitrauktų universiteto bendruomenės nuo jos pagrindinės veiklos. Kalbant apie žmogiškuosius išteklius, universitete reikalingi asmenys, sugebantys atlikti vertinimą, išanalizuoti jo rezultatus ir paskleisti gautas išvadas tiems, kurie galėtų jomis pasinaudoti.

- Vertinimas turi būti pagrįstas išsamia analize. Atlikus visapusiškus tyrimus ir išsiaiškinus studijų kokybę pagal įvairias dimensijas, gaunama informacija apie studijų kokybės būklę, tačiau tokios būklės priežastys gali likti neišaiškintos. Tad po tokių visapusių tyrimų reikia dar atlikti detalesnį atskirų dimensijų vertinimą, visų pirma tų, kurių būklė atrodo prasčiausiai.

- Vertinimas turėtų skatinti tobulėjimą. Asmenys, atliekantys vertinimą, privalėtų kaskart vis geriau atlikti savo darbą. Tie, kurie dalyvauja vertinime išsakydami savo nuomonę apie studijų kokybę ir kuriems paskleidžiami vertinimo rezultatai, turėtų gerinti savo supratimą apie vertinimą ir studijų kokybę. Ateityje tokie bendruomenės nariai galėtų tapti reiklesni studijų kokybei ir prisidėti prie jos gerinimo.

Kai kurie autoriai (D. L. Stufflebeam, 1997; J. Scheerens, 2002) pabrėžia, kad vertinimui svarbus pritaikomumo aspektas: pateiktais rezultatais turi kažkas pasinaudoti arba jie turi sąlygoti tam tikrus strateginius sprendimus. Vertinimas būna veiksmingesnis tokiu atveju, kai jis atliekamas sistemingai, kai nėra epizodinis ar vienkartinis. Tai turi būti nuolatinis procesas.

Svarbu, kad vertinime dalyvautų įvairių universiteto bendruomenių grupių atstovai (M. L. Upcraftas ir J. H. Schuhas, 1996; S. L. ir H. Preskillai, 1997). Siekiant to, kad vertinimo rezultatai būtų naudingi ir padarytų poveikį institucijos veiklos gerinimui, reikia analizuoti tokius aktualius klausimus, kurie tikrai rūpėtų universiteto bendruomenei. Skirtingi požiūriai privalo būti pareikšti ir išgirsti, į juos turi būti atsižvelgta tiriant organizacijos veiklą. Nuolat kintančioje aplinkoje neįmanoma remtis vienu koku nors požiūriu, kuris taptų sprendimų priėmimo pagrindu. Pluralizmas padeda geriau pažinti tikrovę.

L. Parkeris (1994) kalba apie vertinimo pagrįstumą ir patikimumą. Pasak autoriaus, vertinimas būna pagrįstas tuo atveju, kai aiškiai įvardijama, kas ir koku tikslu yra vertinama, kai vertinimo kriterijai yra konkretūs, nedviprasmiški ir atitinkantys vertinimo tikslą. Vertinimo patikimumą lemia vertinimo metodų tinkamumas, atskirų asmenų požiūrio išsiaiškinimas ir dalyvaujančiųjų vertinime pozityvus nusistatymas. Vertinimo eiga ir rezultatus sąlygoja jį atliekantys asmenys, užsakovai ir respondentai, kurių neigiamas požiūris į patį procesą gali sukliudyti gauti patikimą informaciją ir išvadas.

Vertinimo naudingumas, įgyvendinamumas, tinkamumas ir tikslumas gali būti pavadinti bendraisiais vertinimo principais. Juos pagrindė JAV Jungtinis švietimo įvertinimo komitetas. Vertinimas naudingas tuomet, kai gautais

Assessment should be based on certain principles. Following H. Simons (2002), it is possible to enumerate the following principles:

- The importance of team work. It is necessary to create a culture of cooperation at the university, when every member of the community supports this process, is involved and assumes common responsibility. All people should contribute to this process by organising it, performing, expressing their opinion, using assessment outcomes and etc.

- Human and time resources are also important for assessment. If assessment is to become a constant process, it should be planned in terms of time management, so that not to take too much time and not to sidetrack the university community from its main activity. In terms of human resources, university needs people able to perform the assessment, analyse its findings and disseminate the obtained conclusions to those who can make use of them.

- Assessment should be grounded on deep analysis. Broad research and higher education quality investigation according to various dimensions reveals the state of quality, but the reasons can be undisclosed. This overall research should be followed by a more detailed assessment of separate dimensions, first of all, of the dimensions demonstrating low quality.

- Assessment should enhance improvement. Every time the persons who perform assessment should improve and perform their activity better. Those who participate in assessment by expressing their opinion about higher education quality and who are familiarised with the assessment outcomes should increase their understanding about the assessment and higher education quality. In the future such members of the community could become more demanding with regard to quality and contribute to its improvement.

Some authors (D. L. Stufflebeam, 1997; J. Scheerens, 2002) emphasise the importance of utilisation aspect in the assessment: someone has to use the presented research findings or they should exert impact upon certain strategic decisions. Assessment is more efficient in those cases when it is performed in a systematic way, but is not episodic or onetime. It should be a continuous process.

It is important that representatives of various university communities participated in the assessment (Upcraft and Schuh, 1996; Preskill and Preskill, 1997). Seeking to make use of the assessment findings and contribute to the institutional development, it is necessary to analyse relevant issues which are of interest to the university community. Different approaches should be stated, heard, and taken into account while researching an organisation activity. In the constantly changing setting it is impossible to make one approach as the basis for decision making. Pluralism helps to know the reality better.

L. Parker (1994) speaks about the validity and reliability of assessment. According to the author, assessment is valid when it is clearly stated what and why something is assessed, when the assessment criteria are clear, unambiguous and meet the assessment goal. Assessment reliability is determined by suitability of the assessment methods, clarification of various approaches and positive disposition of all the participants of the assessment. The process of assessment and its findings are impacted by people who perform it, contracting authorities and respondents whose negative approach to the process itself can block the opportunity to obtain reliable information and conclusions.

Utility, feasibility, propriety and accuracy can be called to be the core principles of the assessment; they were grounded by the USA Joint Committee on Standards for Educational Evaluation. Assessment is utilised when the obtained results are used by certain groups of people. Before the assessment, the

rezultatais pasinaudoja tam tikros asmenų grupės. Prieš atliekant vertinimą yra įvardijamos jo rezultatais suinteresuotos grupės, joms rūpimi klausimai, surenkama dominantanti informacija, nustatyti faktai pateikiami suprantamai ir pasiekia tas suinteresuotas grupes. Įgyvendinamumo principas reiškia, kad vertinimas atliekamas atsižvelgiant į realią situaciją, pasitelkiant apdairumą, diplomatiškumą ir racionaliai naudojant išteklius. Vertinimas būna tinkamas, jei jis atliekamas teisėtai, laikantis etikos normų ir žmonių teisių, jei atsižvelgiama į susijusių asmenų interesus. Tiksliam vertinimui būdingas tikslų ir procedūrų laikymasis, naudojimas tinkamais informacijos šaltiniais, patikimos informacijos rinkimas, teisingų ir nešališkų išvadų formulavimas.

Tiriant vertinimo sistemos funkcionavimo aplinką, reikia išsiaiškinti šios sistemos ryšius su universiteto vidine ir išorine aplinka. Pasak J. A. F. Stonerio, R. E. Freeman ir D. R. Gilberto (1999), sistema iš ją supančios aplinkos ima išteklius, perdirba juos ir grąžina atgal į tą aplinką kaip rezultatus. Ištekliai gali būti žmonės, pinigai, informacija ir pan. Pagrindiniai vertinimo sistemos ištekliai, jos rezultatai – informacija. Siekiant ištirti universitetinių studijų kokybę, reikalinga informacija iš universiteto bendruomenės ir visuomenės narių – jų požiūris į studijų kokybę, kurį būtų galima susisteminti ir po to pateikti apibendrintą informaciją apie studijų kokybės būklę universitete ir jos tobulinimo galimybes. Universiteto bendruomenė priklauso vidinei aplinkai, o visuomenė už jo ribų – išorinei. Išorinę aplinką „galima nagrinėti plačiąja ir siaurąja prasme. Plačiąja prasme galima laikyti, kad organizacijos išorinei aplinkai priskiriami visi išoriniai jai objektai, t. y. visas išorinis pasaulis. Siaurąja prasme išorinę aplinką sudaro tie išoriniai objektai (procesai, institucijos), kurie stipriai veikia organizacijos veiklą ir jos rezultatus“ (R. Jucevičius, P. Jucevičienė, B. Jankūnaitė ir G. Cibulskas, 2003; p. 78). Plačiai suvokiama išorinę aplinką būtų sudėtinga ištirti, tačiau būtina aptarti sąsajas su svarbiausiomis visuomenės grupėmis – universiteto absolventais ir darbdaviais.

Universitetinių studijų kokybės vertinimo sistema ir jos funkciniai, morfologiniai ir procesiniai parametrai paaiškinti 5 paveiksle.

IŠVADOS

Universitetinių studijų kokybės vertinimo sistema gali atlikti atskaitomybės, informavimo, palyginamumo ir studijų kokybės tobulinimo funkcijas. Pirmos dvi funkcijos susijusios su universiteto išorine arba vidine aplinka. Palyginamumo funkcija susijusi su išorine, o tobulinimo – su vidine universiteto aplinka.

Pagal morfologinius parametrus universitetinių studijų kokybės vertinimo sistemą sudaro dvi posistemės: vertinančioji ir vertinamoji. Pirmajai posistemai priklauso vertintojai, antrajai – vertinimo objektas, kuris šiuo atveju – studijų kokybė, apibūdinama dimensijomis, vertinimo kriterijais ir rodikliais.

Pagal procesinius parametrus universitetinių studijų kokybės vertinimo procesą sudaro šie etapai: vertinimo tikslo nustatymas, studijų kokybės dimensijų apibūdinimas, vertinimo kriterijų ir rodiklių formulavimas, informacijos šaltinių nustatymas, vertinimo metodų parinkimas, vertinimo priemonių parengimas, duomenų rinkimas, jų analizė ir apibendrinimas. Tai ciklinis procesas. Vertinimo sistema sąveikauja su universiteto vidine ir išorine aplinka, perduodama jai informaciją.

groups interested in the research findings are identified, the questions they are concerned with are verbalised, the necessary information is collected, the determined facts are presented in a comprehensive way and they reach those interested groups. The feasibility principle means that the assessment is performed with due regard to the real situation, including precaution, diplomacy and using resources rationally. Assessment is proper if it is performed legally, keeping to the ethical norms and human rights with regard to the involved people. Accurate assessment is characteristic of maintaining goals and procedures, using the right information resources, collecting reliable information, formulation of right and unbiased conclusions.

Researching the setting of the assessment system functioning, it is essential to clarify the relations of this system with the university internal and external setting. According to J. A. F. Stoner, R. E. Freeman and D. R. Gilbert (1999), a system absorbs resources from the surrounding setting, processes them and sends back to the environment as outcomes. Resources can be people, money, information, and etc. The main resources and outcomes of the assessment system are information. Aiming at investigating higher education quality, it is necessary to obtain the information from the university community and members of the society – to obtain their approach to higher education quality, to systemise it, then present the generalised information about the state of higher education quality at the university and opportunities for its development. University community belongs to the internal setting, whereas the society – to the external setting. External setting can be researched in a broad and narrow sense. In a broad sense, it is possible to consider that external setting of the organisation includes all external objects, i.e. the whole external world. In a narrow sense, the external setting consists of those external objects (processes, institutions), which exert intense impact upon the organisational activity and its findings (R. Jucevičius, P. Jucevičienė, B. Jankūnaitė and G. Cibulskas, 2003; p. 78). In a broad sense, external setting is difficult to investigate; however, it is necessary to discuss its links with the main groups of the society – university graduates and employers.

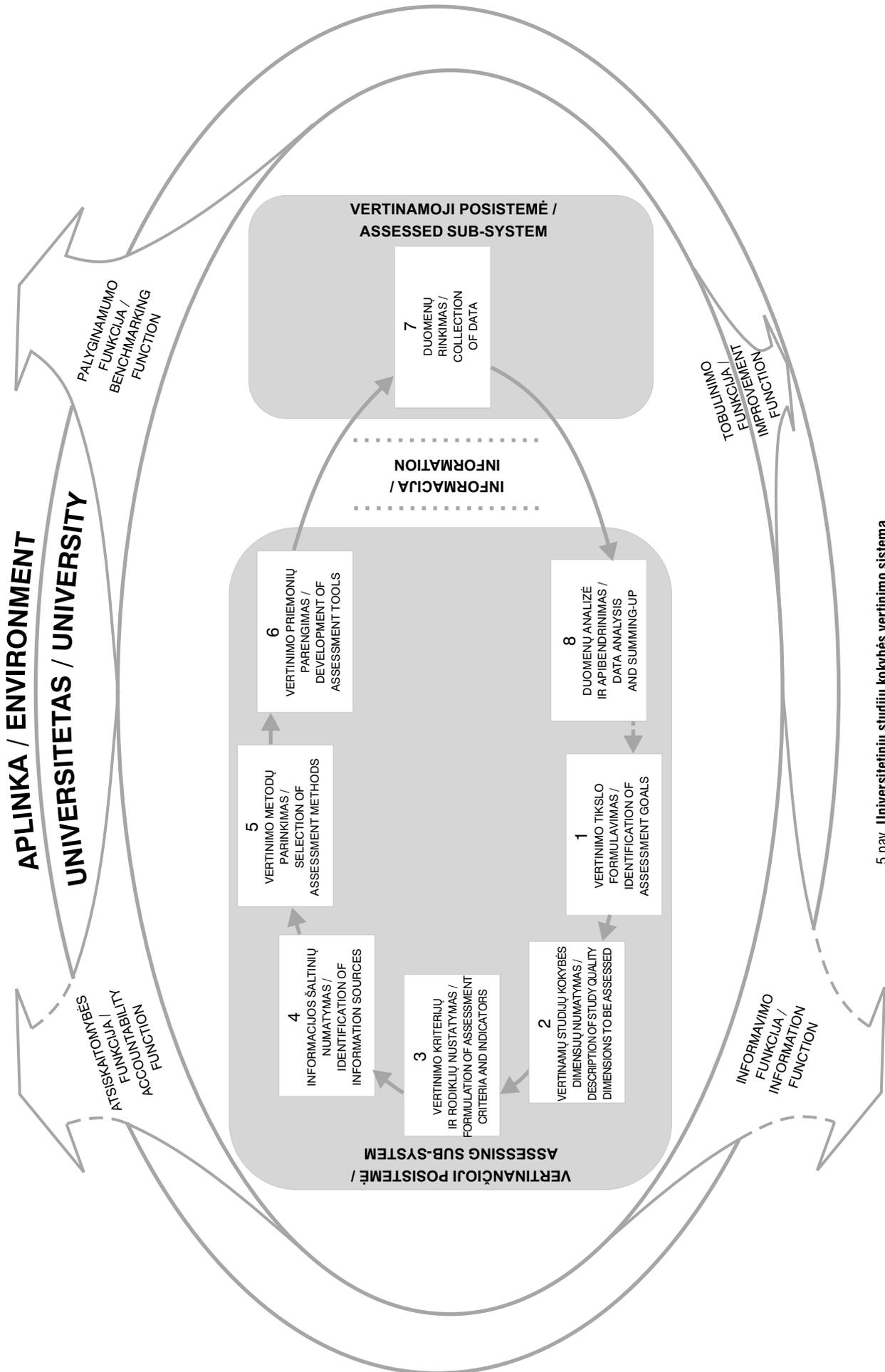
Higher education quality assessment system at universities is illustrated in Figure 5, revealing its functional, morphological and processual parameters.

CONCLUSIONS

Higher education quality assessment system at universities can perform accountability, informing, benchmarking and quality improvement functions. The former two are directed to the external or internal university setting. The benchmarking function is directed outwards, whereas the improvement function is an inward university setting directed function.

According to the morphological parameters higher education quality assessment system consists of two sub-systems: assessing and assessed. The former sub-system includes experts, the latter – the assessment object which in this case is higher education quality, defined by dimensions, assessment criteria and indicators.

According to the processual parameters the higher education quality assessment process consists of the following stages: identification of assessment goals, description of quality dimensions, formulation of assessment criteria and quality indicators, identification of information sources, selection of assessment methods, development of assessment techniques, collection of data, its analysis and summing-up. It is a cyclic process. Assessment system interacts with the internal and external setting of the university providing it with the information.

5 pav. Universitetinių studijų kokybės vertinimo sistema
 Fig. 5 The system of higher education quality assessment at universities

LITERATŪRA / REFERENCES

- Appleby R. C. (2003). *Šiuolaikinio verslo administravimas*. Vilnius: Charibdė, 488 p.
- Bergeno komunikatas: Europos aukštojo mokslo erdvė – tikslų siekimas. (2005). Bergen: Aukštojo mokslo ministrų konferencija, 6 p.
- Bertalanffy von L. (1968). *General System Theory: Foundations, Developments, Applications*. New York: Braziller, 295 p.
- Boulding K. (1956). *General System Theory // Management Science*, 2(3). Evanston: Institute of Management Sciences, p. 11–17.
- Cole G. A. (1990). *Management: Theory and Practice*. London: DP Publications Ltd, 588 p.
- Ginevičius R. (1996). Įmonių sisteminio struktūrizavimo problemos // *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 2. Kaunas: VDU.
- Graz declaration. (2003). Brussels: European University Association, 24 p.
- Halder A. (2002). *Filosofijos žodynas*. Vilnius: Alma Littera, 304 p.
- Harvey L. (1997). Obstacles to Transforming Higher Education // *Conference on 'Studying Obstacles'*. Nijmegen, the Netherlands, 20–21 March 1997.
- Harvey L. (1999). Quality in Higher Education // *Swedish Quality Conference*. Göteborg, 10 November 1999.
- Jucevičius R., Jucevičienė P., Jankūnaitė B., Cibulskas G. (2003). *Mokyklos strategija*. Kaunas: Žinių visuomenės institutas, 183 p.
- Karapetrovic S., Willborn W. (1998). The system's view for clarification of quality vocabulary // *International Journal of Quality & Reliability Management*, 15(1). MCB University Press, p. 99–120.
- Kraujutaitytė L. (2002). *Aukštojo mokslo demokratiškumo pagrindai*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 405 p.
- Lietuvių enciklopedija* (27 t.). (1962). Massachusetts: LEL, 544 p.
- Lietuvių kalbos žodynas* (12 t.). (1981). Vilnius: Mokslas, 1220 p.
- Parker L. (1994). Enterprise Learning and its Assessment in Higher Education // *Technical Report*, 20. Sheffield: Employment Department.
- Parsons T. (1997). *The Social System*. London: Routledge, 575 p.
- Preskill S. L., Preskill H. (1997). Meeting the Postmodern Challenge: Pragmatism and Evaluative Inquiry for Organisational Learning // *Advances in Program Evaluation*. Connecticut: Greenwich.
- Scheerens J. (2002). School Self-Evaluation: Origins, Definition, Approaches, Methods and Implementation // *School-Based Evaluation: an International Perspective. Advances in Program Evaluation*, 8. Oxford: Elsevier Science.
- Seilius A. (1998). *Organizacijų tobulinimo vadyba*. Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 274 p.
- Simons H. (2002). School Self-Evaluation in a Democracy // *School-Based Evaluation: an International Perspective. Advances in Program Evaluation*, 8. Oxford: Elsevier Science.
- Slatkevičienė G. (2001). *Organizacijos veiklos kompleksinio įvertinimo sistemos formavimo metodologiniai pagrindai*. Daktaro disertacija. Kaunas: KTU, 197 p.
- Stake R. E., Cisneros-Cohernour E. J. (2004). Dėstymo kokybė aukštojoje mokykloje // *Aukštojo mokslo kokybė*, 1. Kaunas: VDU, p. 94–117.
- Stoner J. A. F., Freeman R. E., Gilbert D. R. (1999). *Vadyba*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 647 p.
- Švietimo gairės 2003–2012 metams*. (2002). Spauda: Vilnius, 174 p.
- Stufflebeam D. L. (1997). A Standards-Based Perspective on Evaluation // *Advances in Program Evaluation*. Connecticut: Greenwich.
- Targamadžė V. (1996). Švietimo sistemos samprata // *Švietimo vadybos įvadas*. Technologija: Kaunas, p. 95–102.
- Tarptautinių žodžių žodynas*. (1999). Vilnius: Gimtinė.
- Upcraft M. L., Schuh J. H. (1996). *Assessment in Student Affairs*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 400 p.
- Zakarevičius P. (2002). *Vadyba: genezė, dabartis, tendencijos*. Kaunas: VDU, 225 p.
- Zakarevičius P., Kvedaravičius J., Augustauskas T. (2004). *Organizacijų vystymosi paradigma*. Kaunas: VDU, 511 p.

*Įteikta 2005 m. gegužės mėn.
Delivered 2005 May*

IZABELA SAVICKIENĖ
 Vytauto Didžiojo universiteto
 Studijų kokybės centro mokslo darbuotoja
 Mokslinių interesų kryptys:
 studijų kokybės vertinimas,
 švietimo kokybės tobulinimas.

Vytauto Didžiojo universitetas
 Studijų kokybės centras
 Laisvės al. 53–510, LT–44309 Kaunas, Lietuva
 i.savickiene@smf.vdu.lt

IZABELA SAVICKIENĖ
 Scientific researcher at Centre for Quality of Studies
 at Vytautas Magnus University
 Research interests:
 higher education quality assessment,
 development of educational quality.

Vytautas Magnus University
 Centre for Quality of Studies